

*Jerca Vogel, Filozofska fakulteta Univerze
v Ljubljani*

**Slovenščina kot učni jezik –
samoumevna danost ali
posebna jezikovna zmožnost?**

Učiteljica: Ok. Dobro. Takole ... Rok, Anže, pri uri slovenščine smo.

No, zdaj ko smo pospravili, kar ne sodi k pouku, lahko nadaljujemo. Saj se še spomnite, da smo se prejšnjič pogovarjali o reportaži in se dogovorili, da vsak poišče vsaj eno. Ste jo našli?

Učenci: Ja. – Nekaj. – Na televiziji ja, v časopisu pa ne. – Uf, pozabil.

Učiteljica: Pa so se vam zdele zanimive? O čem govorijo – o dogajanju, o osebah, o potovanju...? No, Rok, pa ti povej. O čem govori tvoja reportaža?

Rok: O Rock Otočcu.

Učiteljica: O Rock Otočcu ... dobro .. əəə ... Potem te je gotovo najprej pritegnila tema.

Rok: Ja, pa cel kup slik je dodanih. Čist nore fotke!

Učiteljica: Aha, tudi fotografije so tisto, kar nas pri reportaži takoj pritegne. Kaj pa način pisanja, a je kdo izbral reportažo zato, ker je posebej zanimivo napisana?

Učenci: ---.

Učiteljica: Marko, vem, da pišete matematiko, ampak mogoče bo boljše, če na to zdaj malo pozabiš. A na slog pa ni bil pozoren nihče?

Učenci: ---.

Učiteljica: No, pri prvem branju smo po navadi res bolj pozorni na temo. Ampak ko boste pisali ocene, boste gotovo ugotovili, da brez zanimivega načina pisanja ni dobre reportaže. Anja, a se mogoče spomniš, kaj je značilno za reportažni slog?

Anja: Joj, oprostite, nisem vas dobro slišala. A lahko, prosim, ponovite vprašanje?

Sliši se klepet sošolcev.

Učiteljica: Tudi Anžetu je najbrž zelo zanimivo dogajanje na Otočcu, a ne?

Anže: Ne, ne ... samo o tem se pogovarjava, ali so dobre samo fotke ali je dober tudi tekst. Res!

Učiteljica: No, to je pa dobro vprašanje! A lahko, prosim, povesta še nam, kaj sta ugotovila?

Anže: Tekst je zanič! Sploh nič ne izveš.

Učiteljica: A je to potem bolj fotoreportaža?

Rok, Anže: Ja, v bistvu ja. Imate prav.

Učiteljica: Kako pa bi jo morali napisati, da bi »stala« tudi brez fotografij?

Učenci: Zanimivo. – Zabavno. – Doživeti. – Ampak ne predolgo. – Pa ne preveč za odrasle!

Učiteljica: Točno! Biti bi morala živa in privlačna, pa hkrati jedrnata in jasna. Kako to dosežemo? Odprite UČBENIK , pa bomo poskusili ugotoviti!

Kdo uporablja slovenščino kot učni jezik in čemu?

- temeljno sredstvo sporazumevanja
- prostor razmišljanja oz. grajenja novega znanja
- sredstvo identificiranja s skupino, ki ji posameznik pripada

Učni jezik kot sredstvo sporazumevanja

Govor v razredu je dvodelen, sestavljen iz odnosnega in spoznavnega govora.

Odnosni govor:

- V njem se spodbuja, vrednoti, poziva, postavlja »nespoznavna« vprašanja in na njih odgovarja ...;

- Namen je mogoče izraziti na različne načine – neposredno ali posredno – in tako oblikovati ozračje v razredu.
- Na izbiro načina vplivata:
 - ❖ t. i. lestvica stroška in koristi,
 - ❖ družbeni položaj.

- Občutek vljudnosti je odvisen od posrednosti in pragmatične jasnosti.

Spoznavni govor:

- Z njim učitelj usmerja oz. vodi spoznavni proces, predstavlja znanje svoje stroke (razlaga, ponazarja, postavlja spoznavna vprašanja ...), učenci pa odgovarjajo na učiteljeva vprašanja, izražajo svoje poglede in razumevanje pojmov ...

- Učiteljev strokovni govor se razlikuje od govora vsakdanjega praktičnega sporazumevanja.
- Spoznavni govor ni interesno nevtralen.
 - ❖ Vsako sporočilo ima tudi svojo intencionalno (namerno), okoliščinsko (pragmatično) in širše kulturno ter družbeno dimenzijo (ni mogoče govoriti, ne da bi izražali svoja prepričanja, vrednote in ne da bi upoštevali svoj družbeni položaj).
 - ❖ Vsega tega po navadi v razredu ne izrazimo neposredno, dobesedno, temveč z najrazličnejšimi modifikacijami.

Jezik kot prostor razmišljanja in grajenja novega znanja

Jezik je nujni posrednik v konstrukciji (predmetnega) znanja.

Odnos med jezikom in mišljenjem

Sporazumevalna in kognitivna vloga jezika sta med seboj tesno povezani: doživljaj ali misel moramo pri sporazumevanju uvrstiti v določeno kategorijo, kar zahteva posploševanje.

1. Razmerje med mislijo in besednim sporočilom ni predmet, temveč je PROCES.

- Most med mislijo in izrečenim sporočilom je t. i. notranji govor.
- Sama misel se poraja iz motivacijske sfere zavesti, ki zajema težnje in potrebe, interese in pobude, stališča in čustva.

→ Pot, ki jo učenec pri razumevanju besedil opravi, naj bi torej šla od razumevanja besed (zunanjega govora) k notranjemu govoru, razumevanju misli in končno govorčevega namena, od razumevanja pomena k razumevanju smisla.

Identifikacija razsežnost učnega jezika

»Jeziki in njihove različice omogočajo izražanje in prepoznavanje številnih skupinskih identitet, ki jih imajo ljudje« (Michael Byram, 2006: 6).

Učitelj se z odnosnim govorom identificira kot učitelj, s spoznavnim govorom pa kot strokovnjak s svojega področja.

Identifikacija (tudi) prek jezika je na različnih ravneh:

➤ **nezavedna**: posameznik uporablja določeno jezikovno različico, čeprav pri tem ne gre za njegovo zavestno odločitev oziroma opredelitev (skozi proces izobraževanja in strokovnega sporazumevanja nezavedno pridobljeni jezikovni, besedilni in sporazumevalni vzorci in sheme);

➤ **zavestna**: gre za zavestno rabo strokovnega jezika;

❖ sestavljajo jo znanje, vedenje, prepričanja, neposredne ali posredne izkušnje;

❖ omogoča refleksijo lastne rabe jezika.

Zavestna raba jezika omogoča razvijanje resničnega razumevanja prek dialoga in samostojnega učenja, vpeljevanje učencev v strokovni jezik, pa tudi oblikovanje stališč in odnosov.

Strokovni jezik med jezikom vsakdanjega sporazumevanja in znanstvenim jezikom

Učiteljev spoznavni (strokovni) govor se bistveno razlikuje tako od jezika vsakdanjega sporazumevanja kot tudi od znanstvenega jezika svoje stroke in od strokovnih jezikov drugih strok.

Kaj nam povedo členki?

Členki (*partikule*) so besede, s katerimi sporočevalec izraža svoje mnenje/sodbo (npr. *še, samo, šele, predvsem, posebej, tudi, celo*) in pove, da je o čem popolnoma ali samo deloma prepričan (npr. *morda, baje, menda, seveda, gotovo*), in ki izražajo njegovo pritrjevanje (npr. *da*), zanikanje (npr. *ne*) ali vpraševanje (npr. *ali*). Uporabljamo jih, da bi bilo naše besedilo jedrnato, saj lahko z eno samo besedo povemo toliko kot s celim stavkom, in hkrati bolj živo.

Kakšne besede so členki?

Členki so – tako kot predlogi ali vezniki – nepregibne in nepolnomenne besede, saj lahko njihov konkretni pomen razložimo šele, kadar poznamo sobesedilo.

Po čem se členki razlikujejo od prislovov?

Pogosto se zgodi, da členke zamenjamo s prislovi.

- Vendar prislovi okoliščine oz. lastnosti poimenujejo neposredno; zato se po njih sprašujemo z vprašalnici *Kdaj?, Kje?, Zakaj? Kako?* ter jih lahko uporabimo kot samostojne stavčne člene.
- Po členkih se – nasprotno – ne moremo vprašati, saj zanje nimamo posebnih vprašalnic. Lahko pa jih nadomestimo oz. razložimo s celim stavkom, npr.: ***Baje** načrtujejo prenovu nekaterih predorov. Ljudje pravijo, da načrtujejo prenovu nekaterih predorov. Ali Govori se, da načrtujejo prenovu nekaterih predorov.*
- Členkov tudi ne moremo uporabiti kot samostojne stavčne člene ali prilastek, temveč so vedno del stavčnega člena, pred katerim stojijo in na katerega se pomensko navezujejo, npr. *MOL že načrtuje prenovu tri leta starega predora. – že MOL načrtuje prenovu tri leta starega predora.*

Kaj je posebnost členkov?

Členki so posebni po tem, da lahko stojijo na različnih mestih v stavku in da s tem spremenijo pomen celotnega stavka. Tako npr. s členkom *že* v stavku *MOL že načrtuje prenovu tri leta starega predora* povemo, da se bo prenova začela (pre)zgodaj, v stavku *MOL načrtuje prenovu že tri leta starega predora* pa, da se bo prenova začela pozno.

Členki (ali partikule) so nepregibna besedna vrsta: z njimi vzpostavljamo zveze s sobesedilom, izražamo pomenske odtenke posameznih besed, delov stavka, celih stavkov in povedi ali pa tvorimo skladišne naklone. Nekateri členki so po vlogi približujejo veznikom, drugi prislovom. Členki niso delo stavčnih zgradb, v okviru katerih se pojavljajo, ampak skrčki, ki nadomeščajo izpustne stavke, ki bi lahko ubesedovali sotvarje stavkov, v katerih so členki. Npr. *Sosedovi imajo samo enega otroka* → *Sosedovi imajo enega otroka, imeli pa bi jih lahko več (oz. navadno je v družinah več kot en otrok)*. Okrog ena četrtnina členkov je enakozvočna z vezniki in prislovi. Členki se delijo na pozivne (apelne), vrednotenjske, čustvenostne in besedilnozgradbenostne. S pozivnimi se tvorec besedila obrača na naslovnika (lahko tudi na samega sebe) in na njegovo oz. svoje razmerje do sporočane resničnosti; vrednotenjski podajajo tvorčev razmerje do vsebine besedila (oz. njegovega dela); čustvenostni podajajo razmerja te vrste; besedilnozgradbenostni pa kažejo razmerje besedovalca do zgradbe besedila (oz. do katerega njegovega dela).

Vsaka teh četrto vrst členkov pozna po več razredov. /.../

1. Znanstveni jezik – pedagoški spoznavni govor

Besedila so namenjena različnim naslovnikom in imajo tudi različne (dodatne) namene.

➤ **Znanstveni jezik:** temeljni namen jo prikazati stvarnost, besedila so objektivna in v njih ne izražamo razmerja do teme in do naslovnika.

➤ **Pedagoški spoznavni govor:**

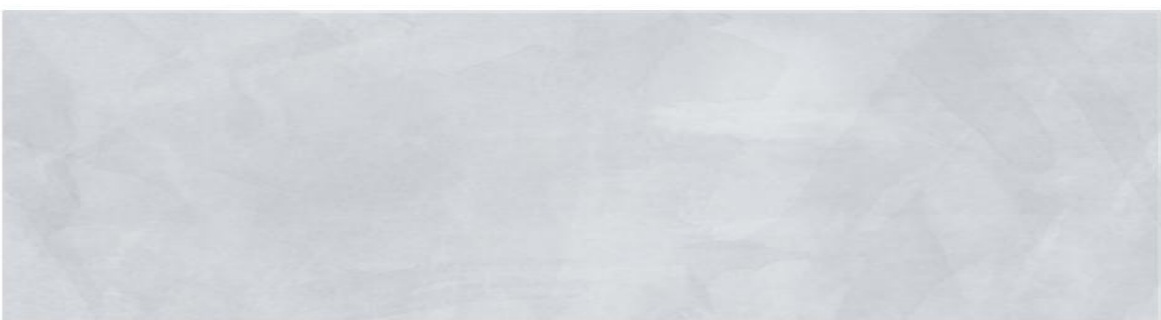
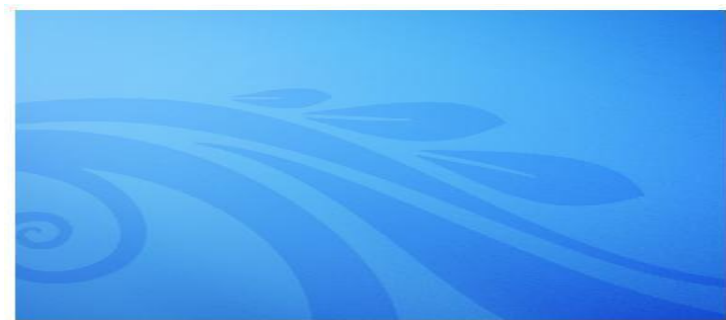
- ❖ večja nazornost oz. »preprostejša« predstavitev vsebine;
- ❖ ob temeljnem namenu – razumljivo predstaviti izbrano temo - želi naslovnika pritegniti, zbuditi njegovo zanimanje za temo in ga vzgajati, zato so zanj značilne številne sestavine, ki izražajo stališče in vrednostno opredelitev.

2. Jeziki posamezni strok

➤ Posebna terminologija;

➤ deloma različni način razvijanja teme prevladujoča logična razmerja, vzorci členitve po aktualnosti in retorične strukture (zgodovinopisje – fizika).

→ *Spremenjeno pojmovanje večkulturnosti in večjezičnosti.*

Ustrezna in učinkovita raba učnega jezika – samoumevna danost ali posebna sporazumevalna zmožnost?

Od učencev se v šoli zahteva prevzemanje različnih vlog in sporazumevanje znotraj zelo različnih kontekstov – od uradnih do neuradnih, od umetnostnih do znanstvenih, od muzikoloških do fizikalnih ali zgodovinskega: občutljivost na kontekst, spreminjanje perspektiv, opredeljevanje vlog različnih udeležencev, izbiro za govorni položaj značilnih spretnosti in uporabo kulturnega znanja ..., kar vse presega t. i. funkcionalno pismenost in zahteva kritično.